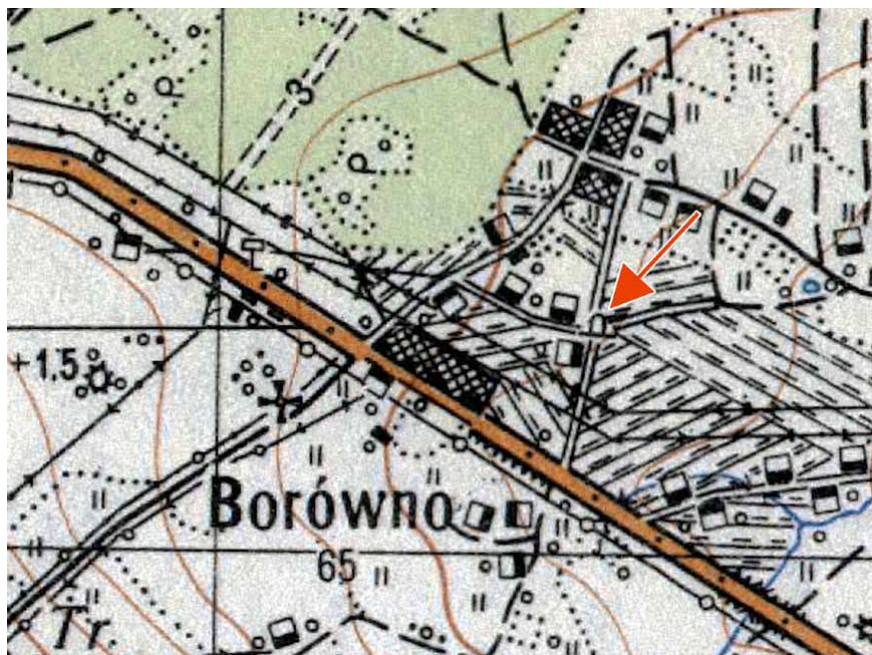

Kolejny pomnik upamiętniający mieszkańców Borówna poległych w czasie pierwszej wojny światowej

W październiku ubiegłego roku w piśmie „Na Szlaku” opisałem pomnik upamiętniający mieszkańców Borówna poległych w czasie pierwszej wojny światowej. Wspomniałem wówczas, że choć ta leżąca niegdyś w powiecie kamiennogórskim miejscowość przed 1945 rokiem nosiła nazwę *Hartauforst*, to w czasie pierwszej wojny światowej składała się z dwóch odrębnych wiosek: *Hartau* oraz *Forst*. Opisując pomnik z dawnej wioski *Forst*, nie zdawałem sobie jeszcze sprawy, że uda mi się „odnaleźć” także pomnik z dawnej wioski *Hartau*.

Choć na jego lokalizację nie udało mi się natrafić na przedwojennych mapach, to pewną ciekawostką był dla mnie fakt, że pomnik ten oznaczono na

Fragment powojennej mapy z zaznaczoną lokalizacją pomnika

Kapliczka z Borówna będąca niegdyś również pomnikiem. Na drugim planie widoczna góra Chełmiec.
Foto: Marian Gabrowski, listopad 2023 roku

Kapliczka z dawnej wioski Hartau z zamontowaną tablicą. Foto: A. Janosch, *Schlesischer Gebirgsbote*, 8/1956

jednej z map opracowanych tuż po wojnie¹. Jednakże przedwojenne mapy *Meßtischblatt* oraz wizyta w terenie pokazywały, że w miejscu tym znajduje się kapliczka.

Ks. Stanisław Książek w swoim opisie tego typu obiektów z okolic Kamiennej Góry wspomina, że ta zlokalizowana koło budynku dawnej szkoły czworoboczna kapliczka słupowa, o wysokości 350 cm, została zbudowana w drugiej połowie XIX wieku². Brak tu jednak informacji, jakoby kapliczka ta w przeszłości była pomnikiem.

O tym, że kapliczka ta pełniła niegdyś taką funkcję, wspomina na swojej stronie internetowej³ Hella Tege-ler, miłośniczka historii okolic Kamiennej Góry. Znajdziemy tam też zdjęcie kapliczki-pomnika. Fotografia ta jest ilustracją artykułu, jaki w 1956 roku ukazał się w pewnej niemieckiej gazecie. Podpisano ją tam: *Pomnik poległych Puschmanna*; w samej zaś treści wspomniano: *Przydrożna kapliczka na posiadłości rodziny Puschmann koło szkoły została przebudowana na pomnik poległych z miejscowości*⁴.

Na dostępnej mi fotografii nie sposób odczytać treści inskrypcji umieszczonej na tablicy zamontowanej niegdyś na cokole kapliczki. Jednakże wspomniany już autor – będący mieszkającym tu przed wojną Niemcem, a więc oczywiście piszący z niemieckiej perspektywy – w kontynuacji swojego artykułu napisał: *Wielka Wojna 1914/18 roku również wymagała od naszej społeczności wielkich poświęceń. 54 mężczyzn opuściło naszą wioskę, aby bronić domu i kraju przed nawałą wroga. Ich nazwiska zostały przekazane potomnym w księdze honorowej. Jednak nie wszyscy z nich mieli ponownie zobaczyć dom ojców. Okrutna wojna pochłonięła sześć ofiar z naszej społeczności. Cześć ich pamięci! Zginęli za nas i pozostają niezapomniani: muszkieter Alois Moser postrzelony w głowę 24 października 1914 roku pod Romollen w Prusach Wschodnich. Szeregowiec Heinrich Moser zmarły w Goelliken koło Saarbrücken 13 listopada 1914 roku w wyniku ran odniesionych 22 sierpnia 1914 roku. Po nim zmarł szeregowiec Laurenz Elsner 5 grudnia 1914 roku w pobliżu Zwirinva (Rosja), również postrzelony w głowę. 28 kwietnia 1915 roku saper Franz Puschmann został postrzelony w głowę w swojej pierwszej bitwie pod Dawią (Rosja). Szeregowiec Josef Kretschmer został pochowany we Francji w pobliżu Lorrain 25 czerwca 1915 roku. Strzelec K. Mattern zmarł pod Junvigny (Francja) 23 sierpnia 1918 roku w wyniku śmiertelnych ran od odłamków w klatce piersiowej i ramieniu. Ich upamiętnieniu służy przydrożna kapliczka przy szkole, ufundowana przez Reinholda Puschmanna i poświęcona 10 października 1920 roku*⁵.

Z wojny nie wróciło więc sześć osób. Wiemy też, że w roku 1911 wioska *Hartau* liczyła 368 mieszkańców⁶, co pozwala oszacować, że na frontach tego konfliktu zginęło 1,6% ogółu ludności. To dwukrotnie mniej niż w całym okręgu kamiennogórskim, gdzie średnia ta wynosiła 3,2%. Warto też zauważyć, że na liście poległych znajduje się Franz Puschmann, być może był on synem fundatora upamiętnienia, Reinholda Puschmanna.

Losy pomnika wojennego z północnej części Borówna są więc bardzo podobne do losów analogicznego obiektu z Przedwojowa, który opisałem już wcześniej („Na Szlaku”, 3/2023). Również i tam w latach międzywojennych starszą kapliczkę przebudowano na upamiętnienie poległych żołnierzy, natomiast po wojnie usunięto dodaną wtórnie funkcję pomnika wojennego, pozostawiając samą kapliczkę.

Marian Gabrowski

Przypisy:

1 *Sztab Generalny WP, M-33-45-C-a (Kamienna Góra)*, skala 1:25.000, rok 1959.

2 S. Książek, *Mała architektura sakralna Kotliny Kamiennogórskiej*, Kamienna Góra 2001, s. 97.

3 <https://www.kreislandeshut.de/kreis-landeshut/albendorf-hartauforst/hartauforst/>

4 A. Jannosch, *HartauForst. Aus der Geschichte einer kleinen Gemeinde zwischen Ziegenrücken und Forster Kamm*, [w:] *Schlesischer Gebirgsbote*, 8/1956, s. 9.

5 A. Jannosch, *HartauForst. Aus der Geschichte einer kleinen Gemeinde zwischen Ziegenrücken und Forster Kamm (Fortsetzung)*, [w:] *Schlesischer Gebirgsbote*, 15/1956, s. 6.

6 *Adreßbuch der Stadt und des Kreises Landeshut*, Landeshut 1911, s. XIV.